FRÅN BARNAUKTION TILL FAMILJEHEM

En historisk faktaberättelse om den svenska familjehemsvårdens framväxt

Från fattigvård, rotegång och barnauktioner
till socialtjänst, LVU och moderna familjehem
2026-07-27

© Annika Brage 2026

Berättelsens barn och familjer är litterära gestalter, skapade för att föra läsaren genom historien. De litterära scenerna återger inte ett enskilt dokumenterat fall. Lagarna, institutionerna, samhällsförhållandena och de daterade händelserna är däremot källbelagda. Historiska uttryck som ”fattighjon”, ”oäkta barn” och ”vanart” återges därför att de användes av sin tids myndigheter.

PROLOG

Barnet utan egen röst

Det låg en träbricka på bordet i sockenstugan.

På den stod ett namn, ett födelseår och några ord om barnets tillstånd. Kanske stod där att modern var död. Kanske att fadern hade försvunnit. Kanske bara att föräldrarna var utfattiga och att socknen därför måste finna någon som kunde ge barnet mat och husrum.

Barnet själv hade inte skrivit något.

Det hade ännu inte uppstått någon socialtjänst, ingen socialnämnd och ingen socialsekreterare med skyldighet att tala enskilt med barnet. Det fanns ingen vårdplan, ingen genomförandeplan och ingen lagfäst princip om att barnets bästa skulle vara avgörande.

Det fanns en socken, ett ansvar som måste fördelas och en kostnad som någon måste bära.

Där börjar den svenska familjehemsvårdens historia: inte med ordet familjehem, utan med fattigvård, kyrkligt ansvar, rotegång, barnhus, utackordering och så småningom barnauktioner. [1]

KAPITEL I

Socknens barn - före den moderna barnavården

Under århundradena före den moderna välfärdsstaten vilade ansvaret för fattiga, sjuka, gamla och föräldralösa i stor utsträckning på församlingen och det lokala samhället. Hjälpen betraktades inte främst som en individuell rättighet. Den var en skyldighet som socknen försökte lösa med de resurser som fanns. [2]

En av de äldsta formerna var rotegång. Gårdarna i socknen delades in i rotar, och den som saknade egen försörjning fick gå eller föras från gård till gård. På varje plats skulle han eller hon få mat och någonstans att sova under ett bestämt antal dagar. [3]

Också barn kunde skickas runt på detta sätt.

I berättelsen kunde barnet heta Karin. När hon kom till en ny gård stod hennes knyte innanför dörren. Hon visste att hon inte skulle stanna. När dagarna var slut väntade nästa kök, nästa halmbädd och nästa husbonde.

Rotegång var försörjning, men sällan ett hem. Barnets tillhörighet låg hos socknen, inte hos någon särskild vuxen.

År 1633 fick läraren Mäster Mattias tillstånd att öppna ett barnhus vid Drottninggatan i Stockholm. Det nybyggda Stora barnhuset öppnade 1638. Först 1785, när Stora och Lilla barnhuset slogs samman, fick verksamheten namnet Allmänna barnhuset. Barnhuset skulle ge utsatta barn tak över huvudet och mat, men barnen skulle också arbeta, disciplineras och fostras till att kunna försörja sig. [4]

Under 1600- och 1700-talen var barnhuset både en skyddande institution och en arbetsmiljö. Barn kunde få undervisning, men arbetet hade en central plats. Pojkarna arbetade främst i barnhusets buldanverkstad, medan flickorna spann eller kardade. Bakom omsorgens språk fanns föreställningen att fattigdom skulle motverkas genom lydnad, arbete och fostran.[5]

KAPITEL II

Från barnhus till fosterhem

Mot slutet av 1700-talet började Allmänna Barnhuset i större omfattning placera barn utanför institutionen.

Från 1785 började Allmänna barnhuset lämna bidrag till barn som vårdades i sina egna hem eller i fosterhem. Barn placerades hos familjer, ofta på landsbygden, där de kunde växa upp i ett hushåll i stället för på en stor institution.[6]

Tanken kunde framstå som mänskligare. Ett kök var bättre än en sovsal. En familj borde vara bättre än en institution.

Men valet av hem styrdes ofta av ekonomin.

Den familj som begärde minst ersättning kunde få ta emot barnet. Barnets framtid avgjordes därmed inte enbart av vem som kunde ge bäst omsorg, utan av vem som kunde göra det billigast. Barn kunde få för lite mat och tvingas arbeta hårt. Dödligheten var mycket hög. Enligt Stockholmskällans historik avled 64 procent av de 1 800 barn som skrevs in vid Allmänna Barnhuset 1851-1860 innan de hade fyllt fjorton år.[7]

Vi kan kalla pojken Anders.

Han bars ut genom barnhusets port, insvept i ett för stort ylletyg. Kvinnan som tog emot honom såg på handlingen innan hon såg på barnet. Där stod hur mycket ersättning som skulle betalas och hur länge barnhuset skulle ha uppsikt över honom.

På gården fanns tre egna barn, två kor och en jordlott. När Anders blev tillräckligt stor fick han bära ved, vakta djur och hjälpa till vid skörden. Ingen frågade hur många timmar han arbetade. Arbete betraktades som fostran, och barnets arbetskraft kunde vara en del av fosterhemmets ekonomiska kalkyl.

Det förekom hem som gav barnen omsorg och varaktig tillhörighet. Systemet kunde samtidigt präglas av undernäring, hårt arbete, bristande tillsyn och ekonomiska intressen som inte utgick från barnets bästa. Spännvidden mellan omsorg och exploatering fångas i historikern Johanna Skölds avhandling Fosterbarnsindustri eller människokärlek från 2006.[8]

KAPITEL III

Barnauktionerna

År 1847 infördes en ny fattigvårdsförordning. En fattigvårdsstyrelse skulle inrättas i varje församling, och barn som tillhörde fattigvården fick inte längre försörjas genom kringgång utan skulle anvisas en stadig bostad.[9]

Förbudet mot kringgång innebar inte att barnen fick en rättighetsbaserad familjehemsvård. Under 1800-talet förekom fortfarande fattigvårdsauktioner och andra former av utackordering till den som begärde lägst ersättning.

Barnauktionen var i praktiken en omvänd budgivning.

Barnet såldes inte juridiskt som en ägodel, men fattigvårdsstyrelsen kunde inhämta anbud på barnets försörjning och vård vid ett offentligt sammanträde. Den som begärde lägst ersättning ur fattigkassan kunde få uppdraget, även om lämpligheten ibland uppgavs vägas in.[10]

Det kunde ske vid offentliga sammanträden eller auktioner där underbuden avgjorde eller starkt påverkade vem som skulle ta emot barnet.

Föreställ er en vinterdag.

Ett antal barn står längs väggen. Någon av dem är så liten att en äldre syster håller henne i handen. Fattigvårdsstyrelsens ordförande läser upp namnen.

- Vem tar Johan för femtio kronor om året?
En hand höjs.
- Fyrtiofem.
En annan man svarar:
- Fyrtio.

Det lägsta budet var det billigaste för socknen. Därmed kunde det bli det vinnande.

I bästa fall kom barnet till människor som behövde ersättningen men ändå gav omsorg och tillhörighet. I värsta fall var den låga ersättningen möjlig därför att barnet förväntades arbeta för sin mat. Ett äldre eller starkare barn kunde vara mer attraktivt som arbetskraft än ett litet, sjukt eller funktionsnedsatt barn.

Barnauktionerna visar den ekonomiska kärnan i den tidiga fosterbarnsvården. Socknen hade tagit på sig ett kollektivt ansvar, men försökte fullgöra det till lägsta möjliga kostnad. Barnets behov bedömdes genom vuxnas ekonomi och moral - inte genom en professionell utredning av barnets anknytning, hälsa, skolgång eller individuella behov.

Förordningen från 1871 inskränkte den obligatoriska fattigvården. Minderåriga under femton år och personer som på grund av ålderdom, sjukdom, funktionsnedsättning eller lyte inte kunde försörja sig genom arbete hade rätt till nödtorftig fattigvård. I andra fall fick fattigvårdssamhället eller fattigvårdsstyrelsen bedöma om hjälp skulle lämnas. Förordningen har beskrivits som en av de hårdaste fattigvårdsförfattningarna i svensk historia.[11]

Barnauktioner förekom inte på samma sätt överallt, men de blev en symbol för ett system där kostnadskontrollen kunde väga tyngre än barnets behov. Samtida källor från 1890-talet och den statliga utredningen 1902 visar att barn fortfarande utackorderades vid offentliga sammanträden till den minstbjudande. Förfarandet behövde därför förbjudas uttryckligen i 1918 års fattigvårdslag.[12]

KAPITEL IV

De ”oäkta” barnen och fosterbarnsindustrin

Under 1800-talet växte städerna. Industrialiseringen drog människor från landsbygden. Kvinnor arbetade som pigor, fabriksarbeterskor, sömmerskor och tvätterskor, ofta utan ekonomisk trygghet.

Ett barn som föddes utanför äktenskapet kallades i lagar och kyrkböcker för ”oäkta”. Ordet följde barnet som en stämpel.

Den ogifta modern kunde förlora sin tjänst och sin bostad. Barnets far kunde vara frånvarande både ekonomiskt och socialt. För många kvinnor var det nästan omöjligt att förena lönearbete med vården av ett spädbarn.

Barnet lämnades därför till ett barnhus, en privat fostermor eller en utackorderingsbyrå.

I Stockholm lämnades många spädbarn till Allmänna Barnhuset för att därefter placeras hos fosterfamiljer. Mödrar som inte kunde betala avgiften kunde under vissa tider arbeta som amma på barnhuset. Barnets och moderns separation var alltså inte alltid uttryck för att modern inte ville ha sitt barn. Den kunde vara följden av fattigdom, skam, arbetsvillkor och frånvaro av samhälleligt stöd.[13]

Mot slutet av 1800-talet började läkare och samhällsdebattörer uppmärksamma den höga dödligheten bland späda fosterbarn. Uttrycket fosterbarnsindustri användes om en verksamhet där kvinnor tog emot barn mot betalning men där ersättningen, fattigdomen och den svaga kontrollen kunde skapa incitament att ta emot fler barn än de kunde vårda.[14]

Begreppet måste användas med historisk försiktighet. Sköld analyserar hur fosterbarnsvården formades av ekonomiska villkor samt av normer kring klass, kön, generation och moral. Fattiga mödrar och fostermödrar handlade inom snäva försörjningsramar, samtidigt som den höga spädbarnsdödligheten blev ett centralt argument för ökad tillsyn och reglering.[15]

KAPITEL V

År 1902 - staten börjar reglera barnavården

År 1902 antog Sverige tre lagar som brukar beskrivas som de första särskilda barnavårdslagarna:

- lagen om minderåriga förbrytare,
- lagen om uppfostran åt ”vanartade och i sedligt avseende försummade barn”,
- lagen om fosterbarns vård.

Fosterbarnslagen tillkom efter uppmärksamheten kring den höga dödligheten bland små barn i fosterhem. Den riktade sig framför allt mot barn under sju år. Genom tillsyn och högre krav på fosterföräldrarna hoppades staten kunna begränsa den så kallade fosterbarnsindustrin.[16]

Men 1902 års lagstiftning bar också sin tids människosyn.

Myndigheterna skiljde mellan barn som behövde skydd och barn som ansågs behöva korrigeras. Ett barn kunde beskrivas som vanartat, sedligt försummat eller moraliskt hotat. Fattigdom, föräldrars livsföring, kriminalitet och bristande lydnad flöt delvis samman.[17]

Vi kan kalla flickan Svea.

Hon var inte hungrig när barnavårdens män kom. Hennes klänning var hel. Men modern försörjde sig på ett sätt som grannarna ansåg osedligt, och Svea hade setts ute sent på kvällarna.

I akten skrevs mer om moderns moral än om vad Svea själv hade upplevt.

Det nya var att samhället hade börjat se barnavård som ett eget område. Det gamla bestod i att barnet ännu betraktades genom vuxenvärldens föreställningar om ordning, lydnad och samhällsnytta.

Barnavården var dessutom splittrad. Fattigvården, hälsovårdsnämnden och skolrådet kunde alla ha ansvar för olika delar. Någon sammanhållen kommunal barnavårdsorganisation fanns ännu inte.[18]

KAPITEL VI

År 1918 - klubban tystnar

Den 14 juni 1918 antogs en ny fattigvårdslag.

Lagen förbjöd försörjning genom omgång eller rotegång. Den förbjöd också att anbud på en behövandes vård inhämtades genom auktion eller ett jämförligt förfarande. När barn placerades i enskilda hem skulle hemmen undersökas och bedömas som lämpliga.[19]

Barnauktionens klubba tystnade.

Men det betydde inte att dess logik omedelbart försvann.

Kommunernas ekonomi fortsatte att påverka var barn placerades och hur mycket vården fick kosta. Barn kunde fortfarande användas som arbetskraft. Tillsynen kunde vara sporadisk. De vuxna som placerade barnet kunde befinna sig långt från det hem där barnet levde.

Förändringen 1918 var ändå grundläggande. Samhället hade satt en rättslig gräns: fattiga människor och barn fick inte längre cirkuleras eller utackorderas genom en offentlig lägstbudsmodell.

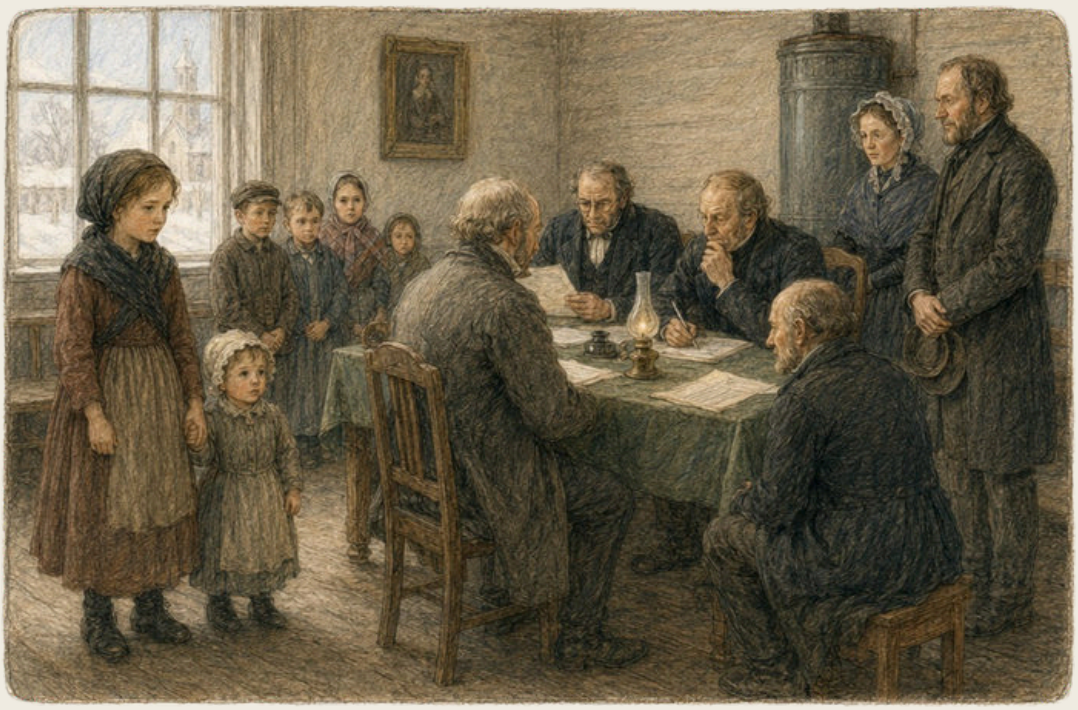

KAPITEL VII

År 1924 - barnavårdsnämnden träder in

År 1924 antogs lagen om samhällets barnavård, SFS 1924:361.

Varje kommun måste nu inrätta en barnavårdsnämnd, som fick ansvar för den kommunala barnavården. Nämnden kunde ingripa när barn misshandlades, levde i svår fattigdom, var sjuka eller värnlösa eller ansågs riskera att utveckla ”vanart”. Den skulle också ha tillsyn över barn som var placerade inom kommunen.[20]

Lagen skilde mellan två huvudformer:

Skyddsuppfostran kunde beslutas med tvång, exempelvis när ett barn misshandlades eller bedömdes vara eller riskera att bli vanartat.

Samhällsvård skedde med vårdnadshavarens medgivande, exempelvis vid fattigdom eller sjukdom.

Här kan man ana konturerna av dagens uppdelning mellan frivillig vård och tvångsvård. Men språket och maktförhållandena var fortfarande annorlunda. Barnets delaktighet var svag, och bedömningar av föräldrar och barn kunde präglas av klass, kön, sexualmoral, funktionssyn och samtidens föreställningar om vad en ordentlig familj var.

Fosterhemmen behövde enligt 1924 års ursprungliga regler inte alltid godkännas före placeringen. Fosterföräldrarna skulle i stället anmäla att de hade tagit emot barnet. Först 1945 infördes krav på förhandsgodkännande, och då endast för hem som tog emot spädbarn under ett år. Fullständigt krav på godkännande för fosterhem oavsett barnets ålder kom först med 1960 års lag.[21]

Det kunde alltså gå årtionden efter barnauktionernas förbud innan varje fosterhem måste vara utrett före placeringen.

KAPITEL VIII

Välfärdsstaten förändrar orsakerna till placering

Under 1930- och 1940-talen växte den svenska välfärdsstaten fram.

Moderskapsunderstöd infördes 1933, barnavårdscentralerna byggdes ut från 1937 och allmänna barnbidrag infördes 1948. Reformernas inriktning var att stärka familjerna och minska behovet av att skilja barn från sina föräldrar på grund av fattigdom.[22]

Det var en viktig förskjutning.

Tidigare hade samhället ofta tagit barnet ur fattigdomen. Nu började staten i högre grad försöka ge familjen ekonomiska och sociala förutsättningar att behålla barnet.

Samtidigt levde äldre föreställningar kvar. Ogifta mödrar och fattiga familjer kunde fortfarande bedömas genom samtidens moral-, klass- och könsnormer, och social omsorg kunde blandas med kontroll och fostran.

Efter andra världskriget ökade också intresset för barns psykiska utveckling. Den sociala barnavården började inte bara fråga om barnet fick mat och rena kläder, utan också om barnets känslor, relationer och utveckling.[23]

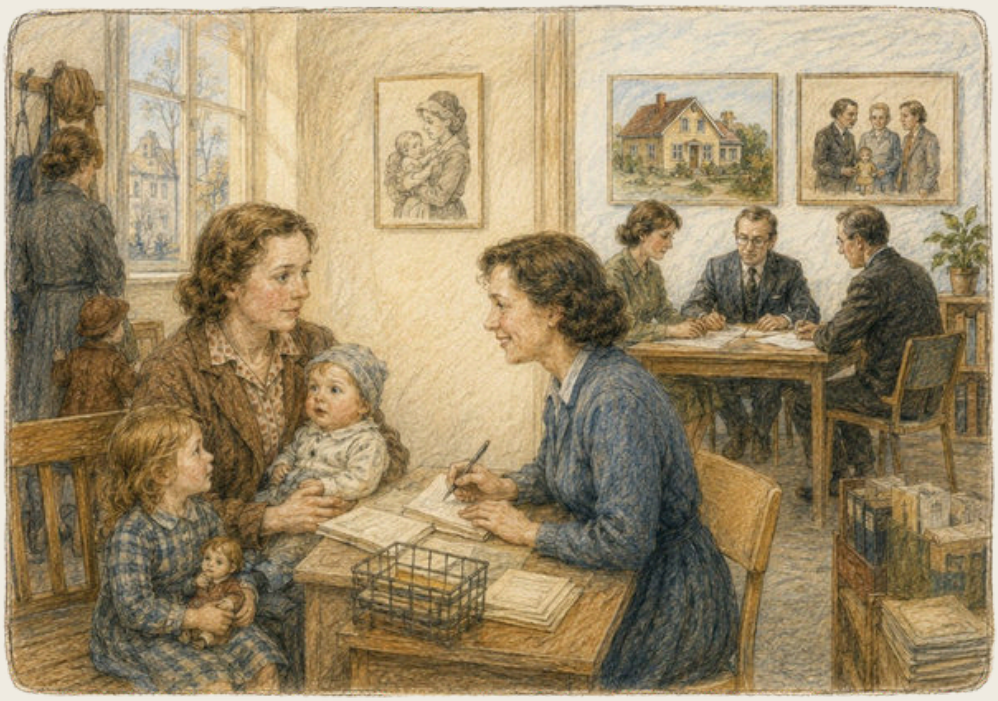

KAPITEL IX

År 1960 - ”vanarten” lämnar lagtexten

År 1960 ersattes 1924 års lag av lagen om samhällets vård av barn och ungdom, SFS 1960:97.

Begreppet vanart försvann ur lagen. Uppdelningen mellan skyddsuppfostran och samhällsvård ersattes av frivillig samhällsvård respektive tvångsvård. Samhället fick samtidigt större möjligheter och ett tydligare ansvar att ingripa förebyggande. Rådgivning, fritidsverksamhet, yrkesvägledning och stöd till familjer fick större betydelse.[24]

Kravet på att fosterhem skulle prövas före placeringen utvidgades nu till alla barn, oavsett ålder.

Barn som hade fyllt femton år fick också en starkare möjlighet att yttra sig om hur vården skulle ordnas. Lagen innehöll dessutom möjligheter att förhindra att ett barn rycktes upp ur ett fosterhem på ett sätt som kunde skada barnet - ett tidigt erkännande av att barnets anknytning till fosterfamiljen kunde ha ett självständigt värde.[25]

Men lagstiftningens förbättringar garanterade inte god vård.

Fosterbarn och barnhemsbarn har senare berättat om aga, förnedring, isolering, hunger, sexuella övergrepp, hårt arbete och myndigheter som inte lyssnade. Tillsyn kunde finnas på papperet utan att skydda barnet i vardagen.[26]

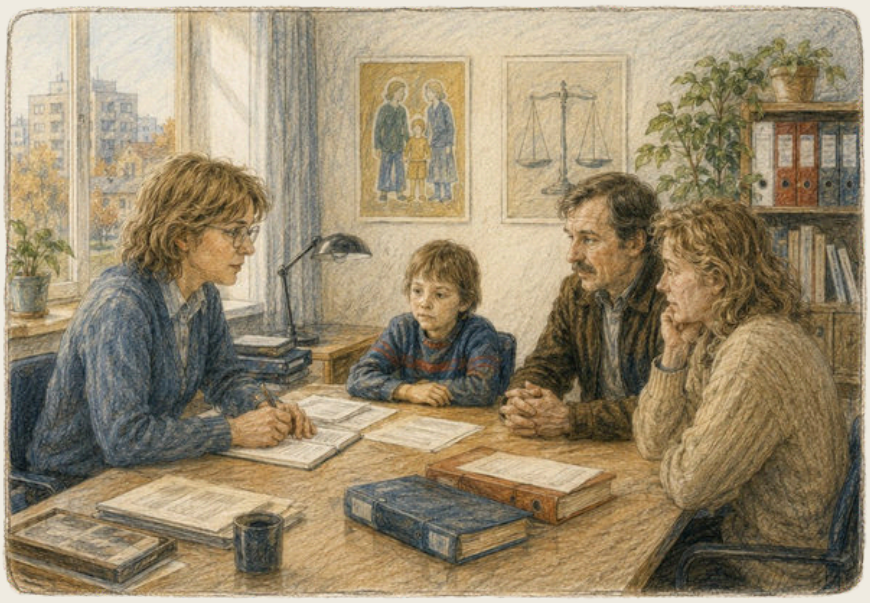

KAPITEL X

År 1982 - socialtjänsten föds

Vid 1970-talets början var socialvården fortfarande uppdelad mellan barnavård, nykterhetsvård och socialhjälp. Olika nämnder hanterade olika delar av människors liv.

Efter mer än tio års utredning antogs socialtjänstlagen 1980. Den trädde i kraft den 1 januari 1982.

Barnavårdsnämnderna, nykterhetsnämnderna och socialhjälpsnämnderna ersattes av en samlad socialnämnd. Det sociala arbetet skulle bygga mer på frivillighet, helhetssyn, självbestämmande och respekt för människors integritet.[27]

En helt frivillig socialtjänst ansågs dock inte möjlig. Därför kompletterades socialtjänstlagen med särskilda tvångslagar. För barn och unga infördes lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, som trädde i kraft 1982. Den ersattes 1990 av den nu gällande lagen (1990:52).[28]

Här skapades den konstruktion som fortfarande är lätt att känna igen:

- Socialtjänstlagen reglerar socialtjänstens ansvar och frivilliga insatser.
- LVU gör det möjligt att besluta om vård när nödvändig vård inte kan genomföras med samtycke och lagens riskförutsättningar är uppfyllda.
- Socialnämnden utreder, planerar och ansvarar för placeringen.
- Förvaltningsrätten beslutar som huvudregel om vård enligt LVU.
- Familjen som tar emot barnet svarar för den dagliga omsorgen, men det offentliga ansvaret ligger kvar hos socialnämnden.

Från 1982 flyttades det huvudsakliga ansvaret tydligare till den placerande kommunen. Det var inte längre tillräckligt att lämna barnet i ett hem i en annan kommun och förutsätta att någon annan skulle sköta tillsynen. Den nämnd som hade beslutat om placeringen bar ansvaret för barnet under vårdtiden.[29]

När socialtjänstlagen och LVU trädde i kraft 1982 togs de äldre lagtermerna fosterbarn och barnavårdsanstalt bort. I stället kom lagstiftningen att använda familjehem och andra former av vård utanför det egna hemmet. Ordbytet kunde dock inte i sig upphäva maktobalansen eller garantera att barnet fick trygghet och kontinuitet.

KAPITEL XI

De vuxna barnen börjar berätta

Under 2000-talets första år började allt fler vuxna offentligt berätta om vad de hade utsatts för som barn i fosterhem och på institutioner.

Deras berättelser ledde till Vanvårdsutredningen.

I delbetänkandet SOU 2009:99 och slutbetänkandet SOU 2011:61 dokumenterades allvarliga övergrepp och försummelser i den svenska sociala barnavården under 1900-talet. Utredningen gav de tidigare placerades egna berättelser en central plats och försökte förklara hur övergreppen hade kunnat fortsätta trots lagar, tillsynsmyndigheter och kommunalt ansvar.[30]

Det var som om arkivens barn till sist steg ut ur akterna.

De berättade att inspektören hade kommit men inte talat med dem ensamma. Att fosterföräldern hade stått bredvid. Att fina kläder hade tagits fram inför besöket. Att barnet hade försökt säga något men inte haft orden - eller hade talat men inte blivit trott.

År 2012 lade regeringen fram ett förslag om statlig ersättning till vissa personer som under perioden 1 januari 1920-31 december 1980 hade varit omhändertagna för samhällsvård och utsatts för övergrepp eller försummelser av allvarlig art.[31]

Upprättelseprocessen visade något avgörande: ett placeringsbeslut kan vara fattat med avsikten att skydda barnet, samtidigt som samhället misslyckas med att skydda barnet i det hem eller den institution som det valt.

KAPITEL XII

Barnet blir rättighetsbärare

Den svenska barnavårdens historia kan beskrivas som en långsam förskjutning:

Från barnet som kostnad
till barnet som skyddsobjekt.

Från barnet som arbetskraft
till barnet som individ.

Från barnet som föremål för vuxnas beslut
till barnet som egen rättighetsbärare.

FN:s barnkonvention blev svensk lag den 1 januari 2020. Barnets bästa, barnets rätt att uttrycka sin mening och rätten till skydd och familjerelationer hade redan påverkat svensk lagstiftning, men inkorporeringen gav konventionen en tydligare rättslig ställning.[32]

Ett placerat barn ska inte bara få mat och husrum. Barnet har rätt till trygghet, utbildning, hälso- och sjukvård, information, delaktighet, privatliv och kontakt med närstående när det är förenligt med barnets bästa.

Detta är ett annat språk än barnauktionens.

Ändå kvarstår den historiska kärnfrågan: vem ser barnet när dörren till familjehemmet har stängts?

KAPITEL XIII

Familjehemmet och socialtjänsten i dag

Den 1 juli 2025 trädde socialtjänstlagen 2025:400 i kraft och ersatte 2001 års socialtjänstlag.[33]

För barnplaceringar innebär den nu gällande definitionen att ett familjehem är ett enskilt hem som på socialnämndens uppdrag tar emot barn för stadigvarande vård, omsorg och uppfostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.[34]

Familjehemmet är alltså inte den myndighet som placerar barnet. Det är enskilda människor som utför ett offentligt reglerat uppdrag i sitt eget hem.

Socialnämnden ska bland annat:

- utreda hemmet och dess förutsättningar,
- ingå ett avtal där nämndens och familjehemsföräldrarnas åtaganden framgår,
- ge familjehemmet den utbildning som behövs,
- ge råd, stöd och annan hjälp,
- arbeta för att barnet får god vård, lämplig utbildning och nödvändig hälso- och sjukvård,
- noga följa vården genom besök och samtal,
- tala enskilt med barnet,
- utse en socialsekreterare som ansvarar för kontakten med barnet,
- särskilt följa barnets hälsa, utveckling, skolgång och relationer.

Dessa skyldigheter följer av den nuvarande socialtjänstlagens regler om vård utanför det egna hemmet och om socialnämndens uppföljningsansvar.[35]

När ett barn har varit placerat i samma familjehem i två år ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Därefter ska frågan övervägas varje år.[36]

Placeringen kan ske frivilligt med stöd av socialtjänstlagen eller genom tvångsvård enligt LVU. Den 27 juli 2026 gäller fortfarande lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Regeringen överlämnade den 30 juni 2026 proposition 2025/26:294 med förslag om ny lagstiftning, men riksdagen hade ännu inte fattat beslut.[37]

Kommunen får anlita ett privaträttsligt organ eller en fysisk person för att utföra vissa uppgifter inom socialtjänsten, och kommuner anlitar ibland privata konsulentverksamheter för att hitta och stödja familjehem. Uppgifter som innefattar myndighetsutövning får däremot inte överlämnas. Socialnämnden behåller ansvaret för utredning, beslut, uppföljning och barnets vård.[38]

År 2024 fick omkring 26 300 barn och unga någon form av heldygnsvård från socialtjänsten. Två tredjedelar fick vård i frivillig form, och familjehem var den vanligaste placeringsformen.[39]

De flesta barn som deltagit i Socialstyrelsens nationella undersökning har uppgett att de känner sig trygga och har det bra i sina familjehem. Samtidigt pekar barnens berättelser på behov av bättre kontinuitet inom socialtjänsten, starkare barnrättsperspektiv och bättre stöd och uppföljning av familjehemmen.[40]

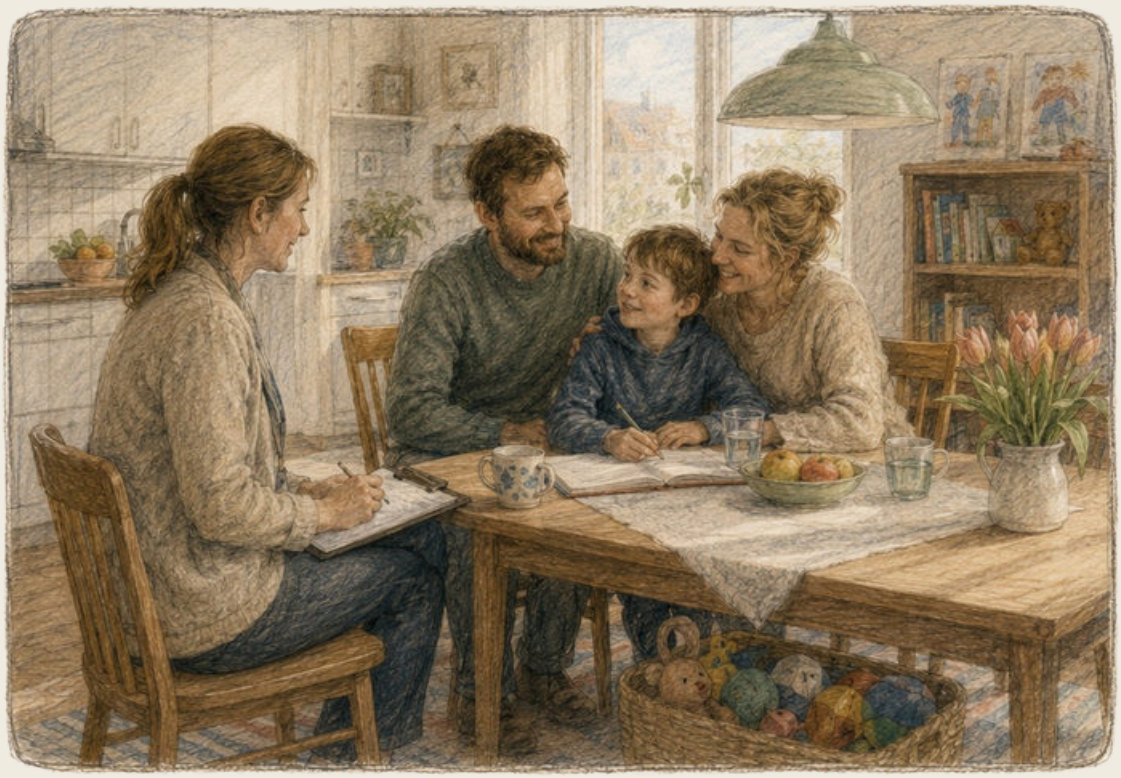

EPILOG

Samma bord, en annan tid

På socialkontorets bord ligger ingen träbricka.

Där ligger en utredning, en vårdplan och ett avtal. På skärmen finns journalanteckningar och datum för uppföljande besök. Familjehemssekreteraren har sitt uppdrag. Barnets socialsekreterare har sitt.

På andra sidan bordet sitter ett barn.

Barnet har rätt att få veta varför det inte kan bo hemma. Det har rätt att få säga vad det tycker, tala enskilt med sin socialsekreterare och få sina åsikter beaktade efter ålder och mognad. Det har rätt att inte bestraffas och rätt att berätta när något är fel.[41]

Ändå finns en linje mellan det gamla och det nya bordet.

Familjehemsvården sker fortfarande i ett privat hem, bakom en privat dörr, men på det allmännas uppdrag. Samhället måste därför göra mer än att välja ett hem. Det måste bära sitt ansvar varje dag som barnet bor där.

Barnauktionens grundfråga var:
Vem kan ta barnet till lägst kostnad?

Den moderna familjehemsvårdens fråga ska vara:
Vilket hem kan möta just detta barns behov - och vilket ansvar måste samhället ta för att barnet ska få trygghet, tillhörighet och en framtid?

Historien visar vad som händer när den första frågan tillåts överrösta den andra.

Källhänvisningar

Källorna nedan är grupperade efter den numrerade sida i berättelsen där hänvisningen förekommer. Numren inom hakparentes motsvarar hänvisningsnumren i brödtexten.

Källor till sida 2

[1] Fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkanden, historiska översikter över sockenansvar, rotegång, utackordering och äldre fattigvård, Sveriges riksdag, 1915-1918, https://data.riksdagen.se/dokument/dfe07b1b1 (hämtad 27 juli 2026).
[2] Riksarkivet, ”Fattigvård och socialtjänst”, historik över socknarnas och församlingarnas fattigvårdsansvar,https://forvaltningshistorik.riksarkivet.se/20_Fattig_Socialtjanst.htm; samt Fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkanden, 1915-1918 (hämtade 27 juli 2026).
[3] Kungl. Maj:ts proposition 1918:135 med förslag till lag om fattigvården, den historiska redogörelsen för omgång/rotegång, särskilt s. 141 ff.,https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/kungl-majts-nad-proposition-nr-135_df30135b1/html/(hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 3

[4] Stockholmskällan, temat ”Barnhem i Stockholm”, om tillståndet 1633, och ”Allmänna barnhuset 1638-1885”, om öppnandet 1638 och namnbytet 1785,https://stockholmskallan.stockholm.se/teman/stockholms-sociala-historia/barnhem/ och https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32294 (hämtade 27 juli 2026).
[5] Stockholmskällan, ”Allmänna barnhuset 1638-1885”, om barnhusbarnens arbete i buldanverkstaden samt spinning och kardning, uppdaterad 2 december 2021, https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32294 (hämtad 27 juli 2026).
[6] Stockholmskällan, ”Allmänna barnhuset 1638-1885”, om bidrag från 1785 till barn som vårdades i egna hem eller fosterhem, uppdaterad 2 december 2021,https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32294 (hämtad 27 juli 2026).
[7] Stockholmskällan, ”Allmänna barnhuset 1638-1885”, om placering hos den som begärde minst ersättning, undernäring, hårt arbete och att 64 procent av 1 800 inskrivna barn 1851-1860 avled före fjorton års ålder, uppdaterad 2 december 2021, https://stockholmskallan.stockholm.se/post/32294 (hämtad 27 juli 2026).
[8] Johanna Sköld, Fosterbarnsindustri eller människokärlek: barn, familjer och utackorderingsbyrån i Stockholm 1890-1925, doktorsavhandling, Stockholms universitet/Acta Universitatis Stockholmiensis, 2006, https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:189236 (hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 4

[9] Riksarkivet, ”Fattigvård och socialtjänst”, om kravet på fattigvårdsstyrelse i varje församling 1847; Kungl. Maj:ts proposition 1918:135, s. 141, om 1847 års förbud mot att försörja fattigvårdsbarn genom kringgång, https://forvaltningshistorik.riksarkivet.se/20_Fattig_Socialtjanst.htm och https://data.riksdagen.se/dokument/DF30135b1 (hämtade 27 juli 2026).
[10] Statens offentliga utredningar 1902:1, den av Kungl. Maj:t tillsatta kommitténs betänkande om fattigvården, s. 132-136, om utackordering vid offentligt sammanträde till den minstbjudande och om att lämplighet ibland uppgavs beaktas, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/statens-offentliga-utredningar/den-af-kong-malt-for-andamalet-tillsatta-komite_cze01b3/html/ (hämtad 27 juli 2026).
[11] Kungl. Maj:ts proposition 1871:29 med förslag till förordning angående fattigvården, 1-2 §§, om obligatorisk nödtorftig fattigvård för minderåriga och personer som inte kunde försörja sig genom arbete samt kommunens bedömning i andra fall, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/kongl-maj-is-nad-proposition-no-29_c43029/html/ (hämtad 27 juli 2026). Se även Centralförbundet för socialt arbete, ”Bakgrunden till fattigvårdslagstiftningen”.

Källor till sida 5

[12] Samtida belägg finns bland annat i motion 1893:106, som återger exempel på barnauktioner, och i SOU 1902:1, s. 132-136. Kungl. Maj:ts proposition 1918:135 innehöll därefter det uttryckliga auktionsförbudet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/motion/motioner-i-andra-kammaren-no-106_cq20106/ och https://data.riksdagen.se/dokument/DF30135b1 (hämtade 27 juli 2026).
[13] Stockholmskällan, ”Gustaf Albert - inlämnad på barnhemmet Allmänna barnhuset 1861”, om utackordering, ogifta mödrars försörjningssvårigheter och möjligheten att ”amma in” barnet under åtta månader, uppdaterad 2 december 2021, https://stockholmskallan.stockholm.se/post/30010 (hämtad 27 juli 2026).
[14] Johanna Sköld, Fosterbarnsindustri eller människokärlek, 2006; SOU 2009:99, s. 54, om överdödligheten bland små fosterbarn och den samtida beteckningen fosterbarnsindustri, https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:189236 och https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtade 27 juli 2026).
[15] Johanna Sköld, Fosterbarnsindustri eller människokärlek, 2006. Avhandlingens analys använder generation, genus och klass som centrala begrepp och behandlar hur ekonomiska faktorer, normer, värderingar och moral reglerade fosterbarnsmarknaden, https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:189236 (hämtad 27 juli 2026).
[16] SOU 2009:99, Vanvård i social barnavård under 1900-talet, s. 54, om de tre barnavårdslagarna 1902, fosterbarnslagens inriktning på barn under sju år samt syftet att motverka överdödlighet och fosterbarnsindustri, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 6

[17] Kungl. Maj:ts proposition 1902:30 med förslag till lag om uppfostran åt ”vanartade och i sedligt avseende försummade barn”, Sveriges riksdag,https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/kong-majts-nad-proposition-no-30_cz3030/html/ (hämtad 27 juli 2026).
[18] SOU 2009:99, s. 54, om att den kommunala barnavården efter 1902 var splittrad mellan fattigvård, hälsovårdsnämnd och skolråd,https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).
[19] Lag (1918:422) om fattigvården, återgiven i Kungl. Maj:ts proposition 1918:135: 27 § förbjöd omgång/rotegång och 29 § förbjöd att anbud på vård inhämtades genom auktion eller jämförligt förfarande samt krävde prövning av enskilda hem,
https://data.riksdagen.se/dokument/DF30135b1(hämtad 27 juli 2026).
[20] Lag (1924:361) om samhällets barnavård; SOU 2009:99, s. 54-55, om obligatoriska barnavårdsnämnder, skyddsuppfostran, samhällsvård och tillsyn,https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 7

[21] SOU 2009:99, s. 61-62, om anmälningssystemet enligt 1924 års lag, förhandsgodkännande 1945 för hem som tog emot spädbarn under ett år och generellt godkännandekrav genom 1960 års lag, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).
[22] SOU 2009:99, s. 55-56, om moderskapsunderstöd 1933, barnavårdscentralernas utbyggnad från 1937, allmänna barnbidrag 1948 och den familjepolitiska inriktningen att motverka separation på grund av fattigdom, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).
[23] SOU 2009:99, s. 56, om efterkrigstidens ökade psykologiska intresse för barns känslor, relationer och utveckling, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 8

[24] Lag (1960:97) om samhällets vård av barn och ungdom; SOU 2009:99, s. 56, om att begreppet vanart försvann och att lagen skilde mellan frivillig samhällsvård och tvångsvård samt betonade förebyggande insatser, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).
[25] SOU 2009:99, s. 56-57 och 61-62, om femtonåringars ställning, skydd mot skadlig hemtagning och förhandsprövning av fosterhem enligt 1960 års lag,https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).
[26] SOU 2011:61, Vanvård i social barnavård - slutrapport, och proposition 2011/12:160, s. 10, om dokumenterade övergrepp och försummelser i fosterhem och på institutioner, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2011/09/sou-201161/
ochhttps://www.regeringen.se/contentassets/b0d10f782f63417ba829d41a4b4e94f5/ersattning-av-staten-till-personer-som-utsatts-for-overgrepp-eller-forsummelser-i-samhallsvarden-prop.-201112160 (hämtade 27 juli 2026).
[27] Socialtjänstlag (1980:620), i kraft den 1 januari 1982; SOU 2009:99, s. 57, om den samlade socialnämnden samt socialtjänstens principer om frivillighet, helhetssyn, självbestämmande och integritet, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).
[28] Lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, i kraft 1982, ersattes 1990 av lag (1990:52). Se SOU 2009:99, s. 57, och gällande LVU,https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199052-med-sarskilda-bestammelser-om-vard_sfs-1990-52/ (hämtad 27 juli 2026).
[29] SOU 2009:99, s. 61 och 66-67, om terminologin efter 1982 och att det placerande organet fick ansvar för vården och uppföljningen även när barnet placerades i en annan kommun, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ (hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 9

[30] SOU 2009:99, Vanvård i social barnavård under 1900-talet, publicerad 14 januari 2010, och SOU 2011:61, Vanvård i social barnavård - slutrapport, publicerad 29 september 2011, Regeringskansliet, https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/01/sou-200999/ och https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2011/09/sou-201161/ (hämtade 27 juli 2026).
[31] Proposition 2011/12:160, Ersättning av staten till personer som utsatts för övergrepp eller försummelser i samhällsvården, överlämnad till riksdagen den 14 juni 2012, särskilt s. 1, 5 och 10, https://www.regeringen.se/contentassets/b0d10f782f63417ba829d41a4b4e94f5/ersattning-av-staten-till-personer-som-utsatts-for-overgrepp-eller-forsummelser-i-samhallsvarden-prop.-201112160 (hämtad 27 juli 2026).
[32] Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, ikraftträdande den 1 januari 2020, Sveriges riksdag,https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197/ (hämtad 27 juli 2026).

Källor till sida 10

[33] Socialtjänstlag (2025:400), ikraftträdande- och övergångsbestämmelser: lagen trädde i kraft den 1 juli 2025 och upphävde socialtjänstlagen (2001:453), Sveriges riksdag, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/ (hämtad 27 juli 2026).
[34] Socialtjänstlag (2025:400), 9 kap. 2 §, definitionen av familjehem för barn respektive vuxna, Sveriges riksdag,https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/(hämtad 27 juli 2026).
[35] Socialtjänstlag (2025:400), särskilt 22 kap. 2-3 och 8-12 §§, om utredning av hemmet, avtal, utbildning, god vård, kontakt, råd och stöd, uppföljning, enskilda samtal och ansvarig socialsekreterare, Sveriges riksdag, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/ (hämtad 27 juli 2026).
[36] Socialtjänstlag (2025:400), 22 kap. 14 §, och LVU (1990:52), 13 c §, om särskilt övervägande av vårdnadsöverflyttning efter två år i samma familjehem och därefter årligen, Sveriges riksdag, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/ och https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199052-med-sarskilda-bestammelser-om-vard_sfs-1990-52/ (hämtade 27 juli 2026).
[37] Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga; proposition 2025/26:294, inlämnad den 30 juni 2026; riksdagens ärendesida visade den 27 juli 2026 att betänkandet 2025/26:SoU38 fortfarande bereddes och att beslut ännu inte hade fattats, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/for-barns-rattigheter-och-trygghet-en-ny-lag-om_hd03294/ ochhttps://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/betankande/for-barns-rattigheter-och-trygghet-en-ny-lag-om_hd01sou38/ (hämtade 27 juli 2026).
[38] Socialtjänstlag (2025:400), 4 kap. 3 §, om avtal med privata utförare och förbud mot att överlämna myndighetsutövning; Socialstyrelsen, ”Familjehem”, om privata konsulentverksamheter, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/ och https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/placerade-barn-och-unga/familjehem/ (hämtade 27 juli 2026).

Källor till sida 11

[39] Socialstyrelsen, ”Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga”: omkring 26 300 barn och unga fick heldygnsvård 2024, två tredjedelar i frivillig form och familjehem var vanligast, https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/alla-statistikamnen/barn-och-ungdom/ (hämtad 27 juli 2026).
[40] Socialstyrelsen, ”Familjehem”, redovisning av den nationella undersökningen med över 300 placerade barn och unga samt identifierade förbättringsområden,https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/placerade-barn-och-unga/familjehem/ (hämtad 27 juli 2026).
[41] Inspektionen för vård och omsorg (IVO), information till placerade barn och unga om rätt till information, att komma till tals, enskilda samtal, skydd mot bestraffning och möjlighet att berätta om missförhållanden, https://www.ivo.se/barn-och-ungdomar/placerade-barn-och-ungdomar/familjehem/ (hämtad 27 juli 2026).

Författare: © Annika Brage 2026
Illustrationer: AI